

Práve uvedený autorov postoj bol jedným z výrazných stimulov jeho názoru, podľa ktorého treba zásadne odmietnuť stroho a absolutizujúco sociologicky orientovanú teóriu umenia, ktorá *jednostranne* vychádza iba zo spoločenského zástoja autora, ako aj teóriu, ktorá nesprávne zdôrazňuje predovšetkým iracionálne faktory v procese vzniku umeleckého výtvoru. Podľa koncepcie A. Siráckeho sociologická analýza neobjasňuje komplexnosť a rozmanitosť umeleckej tvorby a estetického „ucho-povania“ „skutočnosti vôbec“, a nielen sociálneho sveta človeka; sociologická analýza poskytuje iba *objektívny* základ pre filozoficko-estetickú analýzu. A napokon: „Sociologická analýza neznamená ani to, že sa podstata umenia má vysvetliť na základe empirie a že sa esteticko-umelecký

fenomén nemá sledovať vo svojich *premenlivých historických formách*, ako aj z aspektov psychologických, ideologických a spoločensko-praktických“ (s. 120).

A. Sirácky vychádza z optimistického pochopenia perspektív človeka, aby ním doplnil a vysvetlil jeho dejinné poslanie aj v širších než spoločenských súvislostiach, lebo „problematika človeka je časťou problémov kozmu“ (s. 153). A budúcnosť človeka bude vo veľkej miere „závisieť aj od toho“ — konštatuje autor v závere svojej práce — „ako vedy o človeku, predovšetkým filozofia, sociológia a psychológia budú schopné exaktne získať výsledkami urýchlovať proces integrovania osobnosti do integrovaného sveta“ (s. 178).

Dalimír Hajko

PODNETNÁ PRÁCA O INDIVIDUALITE A VLASTI

J. KUCZYŃSKI, *Indywidualność i ojczyzna* (Individualita a vlast)

Nová publikácia popredného poľského filozofa J. K u c z y ń s k é h o *Individualita a vlast*¹ má podtitul *Filozofická problematika národnostnej otázky*. Ani jeden z uvedených názvov však nevystihuje širokú škálu problémov, ktoré sa v tejto knihe nastoľujú a riešia. Autorov záujem sa sústreďuje predovšetkým na reláciu individualita — spoločenstvo, o ktorej uvažuje v prvom rade ako filozof. V šiestich častiach diela naplňa takto všeobecne vymedzený rámec konkrétnou a podrobnou analýzou týchto problémových celkov:

I. Individualita a spoločenstvo — náčrt pojmov.

II. Súčasná forma národnostnej otázky.

III. Leninské riešenie národnostnej otázky.

IV. Skúsenosti Poľska a rozvoj marxizmu-leninizmu.

V. Filozofická analýza pojmu vlast.

VI. Individualita a filozofia komunistickej civilizácie.

Ako vidíme už z obsahu práce, nejde

o systematický a ucelený výklad národnostnej otázky. Cez vlastnú optiku sa autor pokúša ozrejmiť najmä vzťahy medzi národom a vlastou, národom a štátom, vlastou a štátom, teda vzťahy, na ktoré je toľko protirečivých (aj v marxistickej literatúre) náhľadov. Pri hľadaní odpovedí na pálčivé otázky minulosti aj súčasnosti o zvolenej problematike opiera sa o skutočne hlbokú znalosť diel klasikov marxizmu-leninizmu, kriticky využíva rozsiahlu marxistickú i nemarxistickú literatúru, polemizuje s rôznymi názormi, stanoviskami, dezinterpretáciami a tvorivo prispieva k riešeniu danej, výsostne aktuálnej problematiky. Treba ešte poznamenať, že viaceré v knihe nastolených problémov bolo v poslednom desaťročí predmetom diskusií nielen v poľskej, ale v marxistickej filozofickej a sociologickej literatúre vôbec.

Svoju analýzu autor začína vymedzením základných pojmov individualita a spoločenstvo. Akcentuje predovšetkým spo-

ločenské procesy premeny skupín na spoločensvá, ako aj jednotlivcov a osobností na individuality. Skupinová štruktúra spoločensvá tvorí podľa neho základný rámeč činnosti človeka, určuje jeho orientácie, hodnoty a ciele. Zdôrazňuje vedomú premenu skupín na spoločensvá, ich historickú a axiologickú diferenciaciu. V tomto zmysle chápe vlasť ako národné spoločensvá, ako spoločensko-subjektívny výraz národnostných zväzkov.

Na margo mnohoznačného termínu individualita² treba vopred poznamenať, že obsah a význam takých pojmov ako individualita, osobnosť, subjekt, individualita nie sú zatiaľ vo filozofickej literatúre striktné vymedzené. Aké stanovisko zastáva v tejto otázke J. Kuczyński? Vo svojej práci kladie dôraz predovšetkým na odlišnosť osobnosti od individuality. Osobnosť je podľa neho „zárukou“ individuality. Osobnosť podlieha rôznym typizáciám, kým individualita im v samej svojej podstate nepodlieha. Osobnosť nezakladá spoločensvá, individualita je so spoločensvom funkčne spätá. Individualita je osobitným vedomým i dialektickým vyjadrením zväzku so spoločensvom, je taktiež individualizovaným prejavom tvorby a spoluprotvorby spoločensvá. Hodnota spoločensvá je tým väčšia, čím viac individualizujúcou je jeho činnosť a čím viac individualit spoločensvá obsahuje. Autor zdôrazňuje, že individualita je hodnotou, spoluprotvorcom a subjektom spoločensvá.

Napriek všetkým týmto (aj ďalším) charakteristikám sa podľa našej mienky autorovi nepodarilo plne vystihnúť bohatú štruktúru individuality, ktorá charakterizuje človeka v jednote jeho prírodných a sociálnych vlastností. Nepovšimnuté zostali dokonca práce významného sovietskeho psychológa B. G. Ananieva, ktorý uplatňoval celostný pohľad na individualitu ako na „integráciu všetkých vlastností človeka ako individua, osobnosti a subjektu činnosti“.

Po vymedzení niektorých základných pojmov pristupuje autor k charakteristike

národaj, poukazujúc na jeho odlišnosť od iných spoločenských skupín. Zaujímá ho predovšetkým taký typ národa, ktorý sa sformoval v dôsledku socialistickej revolúcie a v procese výstavby novej spoločnosti. Tento fenomén nazýva opätovným zrozením národa. Zdôrazňuje, že socialistickej národ je kvalitatívne novým národom, ale súčasne je dedičom doterajších dejín.

Na základe rozboru chápania pojmu národ u predstaviteľov rôznych smerov autor vyzdvihuje efektívnosť marxistického prístupu k tomuto problému. Marxistické vymedzenie národa vychádza z metodologického princípu vzťahu bytia a vedomia. Päť známych prvkov charakterizujúcich národ tvorí materiálnu, ekonomickú, spoločenskú a kultúrno-historickú základňu, na ktorej sa formuje povedomie národa. Autor sa prihovára za istú modifikáciu chápania národa: pojem národ označovať iba veľkú skupinu ľudí, bez tvrdenia — ako to nachádzame predovšetkým u Stalina — že tu ide o spoločensvá. J. Kuczyński hlása čisto deskriptívne chápanie pojmu národ a akcentuje jeho odlišnosť od pojmu vlasť.

Pojem národ vystihuje objektivizovaný historický proces, kým pojem vlasť zachycuje spoločenskú subjektivnosť. Prvý má predovšetkým sociologicko-historický význam, v druhom zasa dominuje axiologický zmysel. Len obidva pojmy spolu umožňujú podľa Kuczyńského plne zachytiť zložitý, mnohoaspektový fenomén národných hnutí, vlasť, ekonomických, jazykových, geografických a kultúrnych faktov, psychických orientácií a postojov, ako aj hodnôt.

J. Kuczyński správne zdôrazňuje, že antinómie trieda — národ, národ — ľudstvo treba chápať konkrétne a historicky. Vo svetle socialistickej perspektívy preto odmieta názory o neodvratnosti konfliktov medzi záujmami triedy a národa, o antinómickosti vzťahu hodnoty vlasť a hodnoty socializmu.

Mnohé podnety obsahuje aj autorova

analýza aktuálneho problému protirečenia medzi expanziou národov a ich mierovou koexistenciou. Okrem iného sa v nej opiera o kritické hodnotenie prác F. Znanieckého, ktorý sa pokúsil o teoretické zvládnutie tohto problému. Ďalej autor vo všeobecnoteoretickej rovine analyzuje niektoré aspekty problematiky vojny a mieru, dokazuje neudržateľnosť buržoázných apologetických teórií vojen.

Ďalšiu časť knihy venuje J. Kuczyński analýze filozofického, antropologicko-axiologického obsahu leninského riešenia národnostnej otázky. Zdôrazňuje, že Lenin rozpracoval a modifikoval teoreticko-strategické predpoklady problému a vybudoval historicko-materialistickú teóriu národa. Vyjadruje presvedčenie, že práve Lenin jednoznačne vyriešil nesmierne zložité otázky, ktoré možno stručne vyjadriť reláciou národ — trieda. Konkrétne poukazuje na to, že v Leninových prácach sa vyzdvihujú také hodnoty ako vlasť, vlastenectvo, ako aj spásosť národných a triedno-internacionálnych hodnôt. V tejto súvislosti rieši problém vzťahu robotníckeho hnutia k heslám vlastenectva, obrany vlasti, internacionalizmu. Argumentovane vyvracia tvrdenia o antinárodnom a antivlasteneckom stanovisku leninizmu.

J. Kuczyński nesúhlasí s tými sovietskymi autormi, ktorí hlásajú teóriu dvoch národov, buržoázneho a proletárskeho, spoločne existujúcich v rámci jednej kapitalistickej spoločnosti. Vyslovuje sa aj k sovietskym diskusiám o otázke, ktorá z dvoch tendencií — rozkvet národných prvkov či internacionalizácia — má za socializmu rozhodujúci význam. Zdôrazňuje, že v podmienkach socializmu nie sú tieto tendencie objektívnymi, neprekonateľnými protirečieniami, ale že jedna z nich podmieňuje úplný rozvoj druhej.

Bohatý faktografický materiál, najmä pre nepoľského čitateľa, prináša štvrtá časť práce, v ktorej autor zhromaždil Marxove, Engelsove a Leninove hodnotenia úlohy poľských národnooslobodzovacích vojen, výnimočnej úlohy Poľska v dejinách Eu-

rópy vôbec, ako aj úlohy poľských skúseností pri formovaní marxistickej teórie národnostnej otázky. Skúsenosť Poľska, ako tvrdí autor, bola jednou z dôležitých inšpirácií formulovania princípov marxistického humanizmu. Poľské tradície zohrali významnú úlohu nielen vo formovaní poľského spoločenského vedomia, ale aj univerzálnej filozofie socializmu.

Významné miesto v práci zaujíma rozbor problému formovania — cez filozofické idey — súčasného národného povedomia. Autor sa sústreďuje na hodnotenie významu poľskej filozofie a dejín poľskej filozofie pre dnešnú kultúru, pre formovanie vedomia socialistickej spoločnosti. Všeobecnú platnosť má jeho tvrdenie, že dejiny filozofie tvoria skutočne významný, najlepší model spätosti problému vlastenectva a kultúrneho univerzalizmu.

Sympatickou črtou časti *Filozofická analýza pojmu vlasť* je úsilie zachytiť spätosť základnej, bežnej skúsenosti a ideologickej problematiky dneška v kategóriách filozofickej antropológie. Je logické, že táto zložitá filozofická problematika sa skúma až po podrobnej analýze konkrétnych historických otázok. Podnetné myšlienky pre súčasné úsilie o formovanie socialistickeho vedomia obsahuje kapitola *Vedomie skupiny a socialistické cogito*.

J. Kuczyński rozlišuje a podrobne analyzuje štyri základné zložky pojmu vlasť: 1. materiálnu (územie, objektivizované výtvary človeka), 2. objektívno-kultúrnu (jazyk, národné písomníctvo v oblasti literatúry, histórie, umenia, náboženstva), 3. spoločenskú (národná kolektivita, politické inštitúcie a 4. subjektívnu (presvedčenia a postoje ľudí). Autor sústavne zdôrazňuje dynamickú povahu tejto najvyššej hodnoty, pri vytváraní ktorej hrajú aktívnu úlohu postoje ľudí. Súčasne tvorivo rozvíja myšlienku, že vlasť je plasticou realizáciou individuálnych aspirácií a hodnôt jednotlivcov. Relácie vlasť — národ, vlasť — štát sa tu konkretizujú vo vzťahu k socialistickej spoločnosti, ktorá umožňuje riešenie problému jednot-

livec — spoločnosť, Cenné myšlienky v tomto zmysle obsahuje kapitola *Moc ľudu — kultúra — vlasť*.

Pojem komunistická civilizácia (celok spoločenských, ekonomických, kultúrnych, technických a i. javov), ktorý autor zavádza v poslednej časti knihy, obsahuje podľa neho myšlienku zásadnej jednoty ľudskej skúsenosti, myšlienku zrušenia doterajšej dezintegrácie človeka, prejavujúcej sa v jeho rôznych chápaniach (homō politicus, faber, ludens atď.). V závere knihy autor analyzuje niektoré aktuálne problémy súčasnej epochy a intelektuálnej

kultúry, ktoré sa bytostne dotýkajú dnešnej situácie a perspektív človeka.

Autor si dobre uvedomuje provizórny charakter niektorých svojich vymedzení, neúplnosť definícií, ako aj diskutabilnosť niektorých svojich záverov. Domnievame sa však, že pre viaceré metodologické podnety a svieže závery bude daná kniha nepochybne inšpirovať ďalších bádateľov k hľadaniu riešení mnohých závažných problémov, ktoré J. Kuczyński nastolil vo svojej práci.

Raisa Kopsová

¹ KUCZYŃSKI, J.: Indywidualność i ojczyzna, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1972, 338 s.

² V tejto súvislosti upozorňujeme na knihu sovietskeho filozofa I. I. Rezvického *Filosofskije osnovy teorii individualnosti* (Izdatelstvo LGU, Leningrad 1973), v ktorej autor zhrnul vymedzenia tohto pojmu a podrobne rozobral štrukturálne zložky individuality.